
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

ПОЕТИЧНИЙ КОД ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЧИТАЧА (ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НА МАТЕРІАЛІ АНКЕТУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКИХ СТУДЕНТІВ)

Чеснокова Г. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті описуються процедура проведення та результати експерименту, в якому студенти гуманітарних спеціальностей із США давали підсвідомі номінативні асоціативні реакції на поняття “поезія” як таке. Отримані результати були проаналізовані кількісно (SPSS для Windows) та якісно, а також порівняні з результатами аналогічного випробування в Україні та Бразилії. Результати свідчать про те, що в американському контексті поезія здебільшого асоціюється з домом, релігією та навчанням, тоді як в Україні та Бразилії превалюють емоційно-забарвлені асоціації.

Ключові слова: поетичний код, поетична компетенція читача, емпіричне дослідження, експеримент.

В статье описываются процедура проведения и результаты эксперимента, в котором студенты гуманитарных специальностей США давали подсознательные номинативные ассоциативные реакции на понятие “поэзия” как таковое. Полученные данные были проанализированы количественно (SPSS для Windows) и качественно. Дополнительно было проведено сравнение данных с результатами аналогичного исследования в Украине и Бразилии. Результаты свидетельствуют о том, что в американском контексте поэзия преимущественно ассоциируется с домом, религией и учёбой, в то время как в Украине и Бразилии преобладают эмоционально окрашенные ассоциации.

Ключевые слова: поэтический код, поэтическая компетенция читателя, эмпирическое исследование, эксперимент.

The article reports the procedure and results of an experiment where American students of the Humanities contributed their subconscious nominal associations to the notion of “poetry” per se. Later the results were given qualitative and quantitative (SPSS for Windows) treatment and compared with the results of the similar test with Ukrainian and Brazilian data. The results indicate that in the American context poetry is largely treated in connection with home, religion and school while in Ukraine and Brazil emotional evaluation is dominant.

Keywords: poetry code, poetic awareness, empirical research, experiment.

Стрімкий розвиток сучасного мовознавства відкриває нові можливості для розкриття особливостей дихотомії “текст – читач” у міжкультурній парадигмі та ознак взаємодії мови і культури в широкому розумінні. Поетичний текст у XXI столітті вчені нерідко досліджують з урахуванням культурної належності його автора та читача, отже, розуміння таких ознак є надзвичайно значущим, і саме цим визначається **актуальність** нашої розвідки. Сьогодні важливо “залучити поезію та літературу загалом у сферу культурного дискурсу” [4, с. 321], таким чином, доцільними є дослідження, де замість традиційного текстоцентричного підходу до вивчення поетичного дискурсу пропонувався б аналіз, за якого поетичні тексти розглядалися б під кутом зору сприйняття їх реципієнтами – як індивідуальним, так і узагальненим читачем як представником тієї чи іншої спільноти. Таку перспективу в змозі відкрити не традиційні герменевтичні, а сучасні міждисциплінарні емпіричні дослідження художнього тексту, і в такому підході полягає **наукова новизна** нашої статті.

На важливості проведення емпіричних розвідок у мовознавстві наголошує У. Еко, який вважає, що “експериментальне вивчення мови і культури дозволяє [вченим] працювати на двох фронтах одночасно: на фронті означаючого, граючись зі словами (адже через деструкцію та реорганізацію слів реорганізуються ідеї), та граючись з ідеями і таким чином підштовхуючи слова торкатися нових горизонтів, про які ніхто навіть не мріяв” [2, с. 113]. Стратегію проведення та аналіз результатів саме такого міждисциплінарного та міжкультурного дослідження ми пропонуємо в цій розвідці. **Предметом** вивчення у статті є реакція американських студентів на поняття “поезія” як таке, а **об’єктом** – підсвідоме значення, якого опитувані надавали поезії. Експериментальний **матеріал**, на якому проводилося дослідження, становлять анкети, на питання яких давали відповіді респонденти та результати заповнення яких було опрацьовано програмою статистичного оброблення даних.

В одній із попередніх праць [1] ми повідомляли про результати експерименту, в якому перевірялося підсвідоме розуміння поняття “поезія” респондентами з України та Бразилії. З огляду на те, що в аспекті розгляду реакції читача на поетичні тексти американського романтизму та формування поетичної компетенції читача ані українці, ані бразильці не є носіями мови, якою написано такі тексти (англійської), ми вбачали за доцільне повторити наш експеримент із респондентами зі Сполучених Штатів Америки – представниками культури авторів досліджуваних текстів – з **метою** порівняти код культури автора поетичного тексту з кодом культури його реципієнта, що потенційно уможливить віднайдення причин та шляхів подолання подекуди недостатнього розуміння американського поетичного тексту іншомовним читачем.

Нагадаємо, що наше розуміння поетичного коду має своїм витокком поняття культурного коду, яке було введене в науку всесвітньо відомим дослідником архетипів К. Рапайєм. Автор визначає культурний код як “несвідоме значення, яке ми надаємо будь-якій речі – машині, їжі, стосункам, навіть країні – через культуру, в якій нас виховали... Однак більшість людей не усвідомлюють, що ця різниця насправді приводить до того, що ми оброблюємо ту саму інформацію по-різному” [6, с. 5–6]. Реакція реципієнта на поетичний текст є здебільшого підсвідомою, адже, за К. Рапайєм, “більшість людей не знає, чому вони роблять речі, які вони роблять” [6, с. 14]. Поштовхом для розуміння та подальшого закріплення певного відголосу у свідомості читача є емоційна реакція на текст, коли виняткової важливості набувають саме перші враження від поезії, адже “емоції є ключем до навчання, ключем до закріплення в пам’яті. Чим сильніша емоція, тим чіткіше набувається досвід” [6, с. 17].

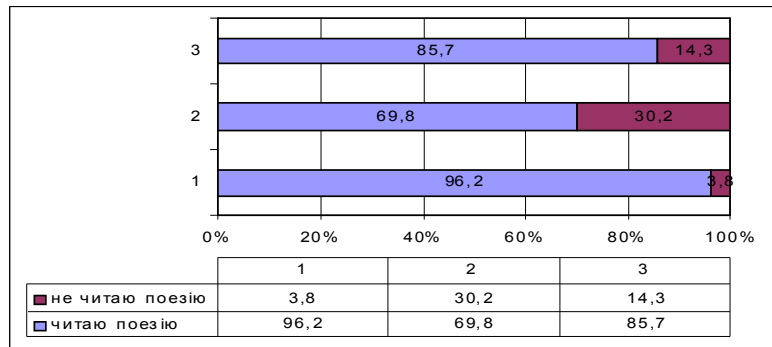
Описуваний експеримент проводився в березні 2008 року в Університеті Конкордія (м. Портленд, штат Орегон, США). У дослідженні взяли участь 26 студентів університету, які відповідали на запитання запропонованої їм анкети. Анкета була повністю ідентичною тій, яку ми використовували в експерименті, що попередньо проводився в Україні (Київський національний лінгвістичний університет) та Бразилії (Федеральний університет Ріо-де-Жанейро). Опитування проходило анонімно під час занять в університеті за згодою викладачів та студентів. Запитаннями анкети були такі: “Чи читаєте ви поезію?” (варіанти відповіді: “так” і “ні”); “Якщо так, то як часто?” (варіанти відповіді: “кожного дня”, “раз на тиждень”, “раз на місяць”, “раз на рік”). Надалі було потрібно описати в довільній формі своє перше знайомство з поетичним текстом та вказати, в якому віці це сталося. Формат знайомства (активне читання чи пасивне слухання), а також мова текстів до уваги не бралися, адже з’ясувалося концептуальне оцінювання поезії як соціокультурного явища. Респондентів також було запрошено навести п’ять іменників, із якими вони асоціюють поняття “поезія”. Наприкінці анкети було надано місце для вільного коментаря.

Отримані дані було оброблено за допомогою комп’ютерної програми SPSS для Windows (версія 16.0) із проведенням відповідних обрахунків та побудовою ілюстративних схем, які пропонуються нижче.

Результати проведеного експерименту показали, що існує суттєва різниця між сформованими поетичними кодами трьох країн, отже, виявлені відмінності треба враховувати в дослідженні рецепції американського поетичного тексту іншомовною аудиторією як додатковий параметр.

Діаграма 1

Розподіл відповідей респондентів експериментальних груп на запитання “Чи читаєте ви поезію?”

На діаграмі 1 показано розподіл відповідей трьох груп учасників експерименту на запитання “Чи читаєте ви поезію?”. Цифрами 1, 2 і 3 позначені групи студентів США, України та Бразилії відповідно. Як видно з ілюстрації, читачами поезії визнали себе 96,2 % американських респондентів. Нагадаємо, що дані попереднього експерименту показали, що такий відсоток становив 85,7 % для бразильських та лише 69,8 % для українських учасників, отже, всупереч існуючому стереотипу, саме українські студенти виявили себе найменш схильними звертатися до поетичного тексту.

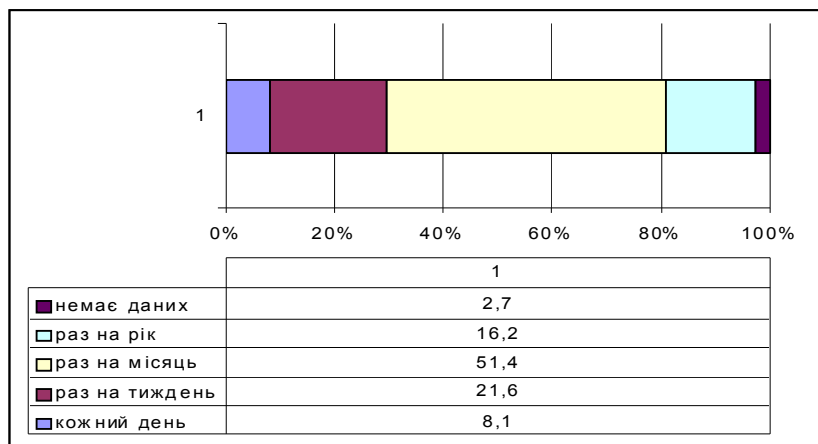
Результат є тим більш несподіваним, якщо взяти до уваги, що всі респонденти були студентами гуманітарних спеціальностей, отже, обрали фах, який передбачає регулярне спілкування з літературою, повагу й інтерес до неї.

Частота звернення до поетичного тексту в американських учасників опитування виявилася більш гомогенною, ніж в українських та бразильських респондентів, а статистичні дані американської групи демонструють подібність до статистичних даних української.

У наведених нижче діаграмах показано частоту звернення до поезії респондентами з України (діаграма 2), Бразилії (діаграма 3) та США (діаграма 4):

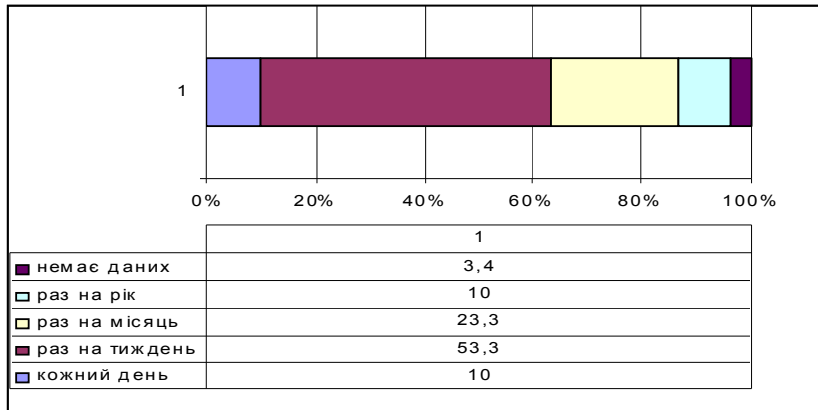
Діаграма 2

Частота звернення до поетичного тексту українськими учасниками опитування

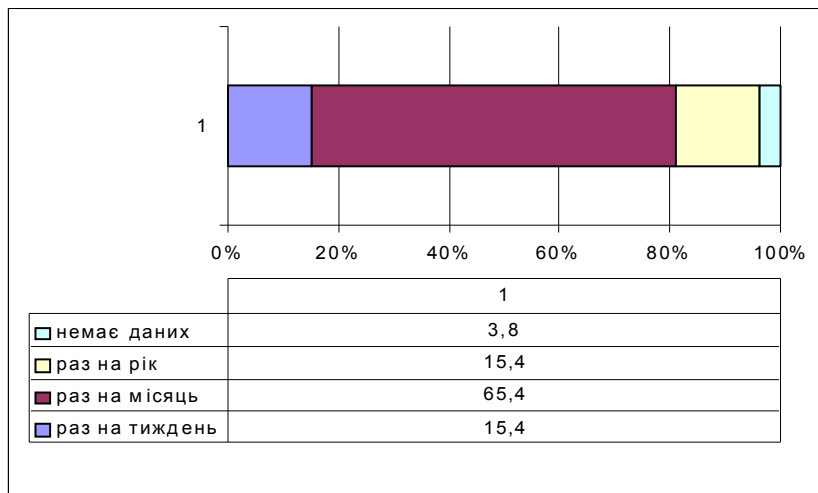
Діаграма 3

Частота звернення до поетичного тексту бразильськими учасниками опитування

Діаграма 4

Частота звернення до поетичного тексту американськими учасниками опитування

Як видно з ілюстрацій, на відміну від українців і бразильців, жоден з опитаних американських студентів не читає поезію кожного дня (для порівняння: для України такий показник становив 8,1 %, для Бразилії – 10 %). Більшість американських респондентів (65,4 %), дуже подібно до українських, де такий процент дорівнює 51,4 %, читає поезію раз на місяць (для бразильських учасників така цифра становить лише 23,3 %). Раз на тиждень чи раз на рік читають вірші по 15,4 % американських учасників експерименту. Для порівняння: 53,3 % бразильських респондентів визнали, що читають поезію раз на тиждень, тобто загалом частота звернення до поетичного тексту є найвищою в бразильській групі.

Наступним пунктом анкети було запитання про перше звернення респондентів до поетичного тексту, і ми не очікували побачити суттєвої культурної різниці у відповідях, адже, за Е. Олсоном, “більшість із нас знайомиться з тим чи іншим видом поезії в ранньому дитинстві” [5, с. 212]. Оскільки американська система середньої освіти відрізняється від української та бразильської, ми для об’єктивності порівняння вважатимемо період до 7 років дошкільним, а 7 років та вище – шкільним. Отже, до школи познайомилися з поезією 50 % американських респондентів.

Найраніше знайомство, за свідченнями студентів, сталося у вигляді молитов чи дитячих віршів (*nursery rhymes*). Відповідний показник склав 60 % для українських учасників та лише 20 % – для бразильських, що ще раз свідчить про виняткову зрілість бразильського поетичного коду.

Поняття, які американські учасники експерименту переважно асоціювали з “поезією”, виявилися доволі різноманітними. Очевидним став асоціативний зв’язок між поезією та природою: називалися “пляж” (“*beach*”), “птахи” (“*birds*”), “хмари” (“*clouds*”), “квіти” (“*flowers*”), “Гаваїї” (“*Hawaii*”), “Місяць” (“*Moon*”), “гори” (“*mountains*”), власне “природа” (“*nature*”), “океан” (“*ocean*”), “двір” (“*outdoors*”), “парк” (“*park*”), “ставки” (“*ponds*”), “дощ” (“*rain*”), “дорога” (“*road*”), “сонце” (“*sun*”), “небо” (“*sky*”), “дерево” (“*tree*”), “вода” (“*water*”) та “ліс” (“*woods*”). Лексеми подано в алфавітному порядку відповідно до англійського оригіналу.

До того ж американські учасники виявляли асоціації, пов’язані з домом, родиною та родинними зв’язками, наприклад, “батько” (“*Dad*”), “родина” (“*family*”), “камін” (“*fireplaces*”), “бабуся” (“*Grandma*”), “дім” (“*home*”), “матуся/мати” (“*Mom/mother*”). Такий семантичний ряд був майже відсутнім у відповідях українських та бразильських респондентів, де натомість домінували емоційно-забарвлені поняття, наприклад, “кохання” або ширше – “почуття, емоції” тощо. У відповідях американських студентів “кохання” не було згадане жодним респондентом, а “емоції” асоціювали з поезією тільки 8 % учасників (для порівняння: такий показник становить 40 % та 30 % у Бразилії та Україні відповідно).

Помітним у відповідях американських студентів є й асоціативне поєднання поезії з релігією, що виявилось в таких лексемах, як “Біблія” (“*Bible*”), “Бог” (“*God*”), “псалми” (“*psalms*”), “Соломон” (“*Solomon*”) тощо. Таку тенденцію, яка була взагалі відсутньою у відповідях українських та бразильських студентів, можна пояснити загальнонаціональною американською ментальністю та глибинною традицією, за якої вважається, що “релігія – це, за багатьох причин, вірний початок будь-якого гуманітарного університетського курсу, навіть якщо ми збираємося читати новели Генрі Джеймса” [3, с. 26]. Більше того, за визнанням американського дослідника романтичної поезії, літературознавця М. Едмундсона, “ми, світські професори, часто забуваємо про те, що американці – наскрізь пронизана релігією нація. 90 % із нас вірять у те, що Бог особисто знає та любить нас як індивідуумів. Більше, ніж громадяни будь-якої іншої постіндустріальної нації, ми, американці, ходимо до церкви – і синагоги, і мечеті. Ми стверджуємо віру” [3, с. 28]. Отже, релігійна складова у відповідях американських респондентів є цілком виправданою та історично обґрунтованою.

На відміну від респондентів з України, для американських студентів поезія пов’язана з навчанням, що перегукується з думкою бразильських респондентів про те, що ставлення до поезії залежить від проходження певних академічних курсів, отже, любові до поезії можна навчити. Експеримент показав, що для студентів США поезія – це “книги” (“*books*”) (19 % опитаних), “книжковий магазин” (“*bookstore*”), “знання” (“*knowledge*”), “бібліотека” (“*library*”), “записні книжки” (“*notebooks*”), “ручка(и)” (“*pen(s)*”), “викладачі” (“*professors*”), “школа” (“*school*”) та “письмо” (“*writing*”).

Подібно до того, як багато з українських респондентів у попередньому експерименті асоціювали поезію з реальними авторами (Т. Г. Шевченком, Лесею Українкою, О. С. Пушкіним, О. О. Блоком та ін.), так само і американські учасники у своїх відповідях згадували Е. А. По, Е. Дікінсон (11 % опитаних), В. Блейка, Р. Фроста, Р. У. Емерсона, Ш. Сілверстайна, а також автора популярних дитячих книжок Доктора Зюса. Із цього можемо зробити висновок, що український та американський поетичні коди, на відміну від бразильського, де такі асоціації були практично відсутніми (лише один студент згадав Ф. Пессоа), є персоналістичними, орієнтованими на конкретну авторську особистість, а постать поета в обох країнах є історично визначною та високо шанованою. До того ж той факт, що з названих американськими респондентами авторів більшість є поетами-романтиками, а також згадане вище асоціативне поєднання американцями поезії з природою, є підтвердженням домінування в поетичній культурі Сполучених Штатів романтичного світогляду.

Перспективним у подальшій роботі над проблемою є узагальнення отриманих результатів, а також обґрунтування висновків щодо впливу поетичного коду реципієнта тієї чи іншої мовно-культурної спільноти на формування поетичної компетенції читача.

Література

1. Чеснокова Г. В. Соціокультурний аспект поетичної компетенції читача. Проблема поетичного коду // Наукові записки. – Випуск 75 (4). Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Вінниченка, 2008. – С. 120–123.
2. Eco U. *Between La Mancha and Babel* / U. Eco // *On Literature*; [translated from the Italian by M. McLaughlin]. – Orlando, Austin, New York, San Diego, Toronto, London: Harcourt, Inc., 2004. – P. 104–117.
3. Edmundson M. *Why Read?* / Mark Edmundson. – New York, London: Bloomsbury Publishing, 2004. – 150 p.
4. Hartman G. *The Question of Our Speech* / Geoffrey Hartman // *The Geoffrey Hartman Reader* / [ed. by G. Hartman, D. T. O'Hara]. – New York: Fordham Univ. Press, 2004. – P. 321–347.
5. Olson E. *The Lyric* / E. Olson // *On Value Judgments in the Arts and Other Essays*. – Chicago, London: The Univer. of Chicago Press, 1976. – P. 212–219.
6. Rapaille C. *The Culture Code. An Ingenious Way to Understand Why People Around the World Live and Buy as They Do* / Clotaire Rapaille. – New York: Broadway Books, 2006. – 208 p.